

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Навчально-науковий інститут педагогіки і психології

Кафедра психології

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ

галузь знань: 01 Освіта

спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

освітньо-професійна програма: Середня освіта (Географія. Англійська мова)

УХВАЛЕНО

Рішенням кафедри психології

Протокол № 1 від 30 серпня 2021 року

Загальна інформація про дисципліну

Назва дисципліни	Психологія
Викладач	Пухно С.В. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Профайл викладача (-ів)	https://psy.sspu.edu.ua/index.php/kafedra/sklad-kafedri/34-pukhno
Контактний тел.	+380976837525
E-mail:	svetlanapuhno@gmail.com
Сторінка курсу в Moodle	https://dl.sspu.edu.ua/course/view.php?id=422
Консультації	Очна. Кафедра психології. Середя 12.50-14.20; групові або одноосібні. Також, можливі он-лайн консультації через інтернет-ресурси. Для погодження часу он-лайн консультацій, слід писати на електронну пошту викладача або телефонувати.
Викладач	Вертель Антон Вікторович – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри психології
Профайл викладача (-ів)	https://psy.sspu.edu.ua/index.php/kafedra/sklad-kafedri/40-vertel https://ipp.sspu.edu.ua/index.php/institut/pro-institut/kerivniy-sklad/45-vertel
Контактний тел.	+380508278312
E-mail:	antonvertel@ukr.net
Сторінка курсу в Moodle	https://dl.sspu.edu.ua/course/view.php?id=422
Консультації	Очна. Кафедра психології. Понеділок 11.00-12.20; групові або одноосібні. Також, можливі он-лайн консультації через інтернет-ресурси. Для погодження часу он-лайн консультацій, слід писати на електронну пошту викладача або телефонувати.

Анотація до дисципліни

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Психологія» є загальні закономірності виникнення, функціонування та розвитку психіки людини, вікові особливості формування особистості, закономірності соціальної взаємодії та соціального розвитку особистості; психологічна сутність та особливості різноманітних соціальних угруповань.

Психологія як навчальна дисципліна вивчається студентами першого курсу протягом двох навчальних семестрів і має на меті оволодіння системою сучасних теоретичних знань психології, а саме: основними науковими теоріями, які розкривають закономірності психічного життя людини; основними

методами психологічного дослідження; основними науковими психологічними теоріями, які розкривають закономірності соціальної взаємодії та соціального розвитку особистості; психологічну сутність та особливості різноманітних соціальних угруповань та ефективні методи керування ними, методи соціального впливу.

Мета і завдання дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Психологія» є: на основі засвоєння теоретичних і прикладних практико-орієнтованих понять основних галузей сучасної психології стимулювати розвиток у майбутніх педагогів початкових умінь використання цих знань для оптимального вирішення різноманітних професійних і особистісних проблем; формувати у студентів стійкі переконання у значущості та цінності особистості інших людей і своєї власної; виховувати прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Психологія» є

1. Засвоєння студентами бази наукових знань про:

- закономірності психічної діяльності людини;
- соціальну природу і прояви особистості та про групи як суб'єкт діяльності і соціальних відносин;
- сутність, закономірності та етапи психічного розвитку людини.

2. Формування у студентів переконання у тому, що психологічні знання – основний науковий фундамент педагогічної діяльності, який забезпечує її творчий характер.

3. Розвиток психологічного мислення майбутніх педагогів, яке передбачає самостійне творче вирішення психолого-педагогічних задач.

4. Активізація неформального інтересу в студентів до духовного світу людини, розвиток поваги до проявів психічної діяльності інших людей.

5. Розвиток у студентів здатності до самоаналізу, адекватної самооцінки, усвідомлення себе як особистості та потреби у саморозвитку та самовдосконаленні.

Формування у студентів інтересу, поваги та любові до дітей, як необхідної умови їхньої майбутньої професії.

Формат дисципліни

Обсяг дисципліни

Вид занять	Загальна кількість годин
лекції	32
практичні заняття / семінарські / лабораторні/ індивідуальні	34
консультації	4
самостійна робота	110

Ознаки дисципліни

Рік викладання	Курс навчання	Семестр	Кількість кредитів/годин	Кількість змістовних розділів	Форма контролю	Нормативна / вибіркова
2021	1	1-2	6/180	5	екзамен	обов'язкова

Результати навчання за дисципліною

	Програмні результати навчання	Очікувані результати навчання
ПРН 1.	Знає закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію та специфіку сімейних стосунків.	Знає та розуміє: основні наукові теорії, які розкривають закономірності психічного життя людини; основні закономірності проявів психіки; основні методи психологічного дослідження; основні наукові психологічні теорії, які розкривають закономірності соціального розвитку особистості; основні психологічні теорії, які розкривають закономірності психічного розвитку та психологічні особливості вікових періодів життя людини
ПРН 5.	Здатний проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, уміє виявляти булінг серед учнів та протидіяти йому, організувати співпрацю учнів та комунікацію з їхніми батьками	Знає та розуміє: основні наукові психологічні теорії, які розкривають закономірності соціальної взаємодії; психологічну сутність та особливості різноманітних соціальних угруповань та ефективні методи керування ними. Уміє застосовувати психологічні знання під час розв'язання проблемних ситуацій та вирішення завдань діяльності в різних професійних ситуаціях, а саме: ефективно використовує відомості щодо індивідуально-психологічних та вікових особливостей людей в ході безпосередньої взаємодії; вміє моделювати та доцільно використовувати психологічні знання та вміння для ефективної взаємодії; володіє комунікативною компетентністю; дотримується у фаховій діяльності норм професійної

		етики та керується загальнолюдськими цінностями
ПРН 13.	Демонструє знання та розуміння на базовому рівні можливостей використання апаратної і програмної складових інформаційної системи, ГІС-технологій в географічних, філологічних, педагогічних та психологічних науках.	Знає та вміє використовувати сучасні інформаційні технології для організації комунікації на професійному та соціальному рівнях; вміє створювати мультимедійні презентації; вміє створювати і користуватися засобами демонстрації результатів психологічних досліджень у вигляді схем, гістограм, діаграм, графіків, тощо.

Тематичний план вивчення дисципліни

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових розділів:

РОЗДІЛ 1. ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ

Тема 1.1. Загальна характеристика психології. Значення психологічних знань для розвитку людства і життєдіяльності людини. Значення психології для педагогічної діяльності. Галузі сучасної психології. Становлення психології як науки. Етапи історичного розвитку психології. Основні напрямки сучасної психології. Методи психології як науки. Значення психологічних досліджень в роботі педагога.

Тема 1.2 Предмет психології. Проблема предмету психології як науки. Поняття про психіку як форму відображення. Специфічні властивості психічного відображення. Основні функції психіки. Фізіологічні основи психічної діяльності. Свідомість як вищий рівень психічного відображення. Поняття несвідомого. Види неусвідомлюваних психічних явищ.

РОЗДІЛ 2. ОСОБИСТІТЬ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ВЛАСТИВОСТІ, ПРОЯВИ

Тема 2.1 Особистість. Визначення поняття «особистість». Проблема співвідношення біологічного та соціального в розвитку особистості. Теорії особистості. Проблема активності особистості. Поняття потреби. Поняття мотиву та мотивації. Неусвідомлювані та усвідомлювані мотиви. Поняття про спрямованість особистості. Поняття про самосвідомість особистості. «Я-концепція» та її компоненти. Самооцінка, рівень домагань та самоповага. Поняття про психологічний захист особистості. Механізми психологічного захисту особистості.

Тема 2.2 Емоційно-вольові властивості особистості. Поняття про емоції і почуття. Основні функції емоцій і почуттів. Фізіологічні основи емоцій. Види емоцій. Поняття про вищі почуття. Класифікація вищих почуттів. Емоційні властивості особистості, їх прояви та формування. Поняття про волю. Ознаки вольової поведінки. Функції волі. Фізіологічні основи волі. Основні

властивості волі. Класифікація вольових якостей особистості. Розвиток та виховання вольової активності людини..

Тема 2.3 Складні індивідуальні властивості особистості. Темперамент. Характеристика типів темпераменту за основними властивостями. Роль темпераменту в праці та навчанні. Характер. Природні і соціальні передумови формування характеру. Структура характеру. Поняття про акцентуації характеру. Формування характеру. Здібності. Поняття про здібності. Природні і соціальні передумови здібностей. Загальні та спеціальні здібності. Рівні розвитку здібностей. Формування та розвиток здібностей.

Тема 2.4 Діяльність та спілкування особистості. Діяльність та активність. Поняття про діяльність. Діяльність як фактор психічного розвитку індивіда і становлення особистості. Структура діяльності. Основні види діяльності та їх психологічна характеристика. Спілкування, його значення в житті людини. Функції спілкування. Основні характеристики та види спілкування. Структура спілкування. Поняття соціальної ролі, види соціальних ролей.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЯ ГРУП ТА ОСОБИСТОСТІ В ГРУПІ

Тема 3.1 Психологія груп. Поняття соціальної групи. Основні характеристики групи. Загальна класифікація груп. Поняття рівня розвитку групи. Колектив як група. Стадії та рівні розвитку колективу. Психологічні особливості етнічних груп. Психологічна структура та динамічні процеси в групі. Лідерство в групах. Стили керівництва та чинники, що його визначають. Психологічні особливості роботи педагога з учнівськими групами. Родина як мала соціальна група.

Тема 3.2 Особистість в групі. Міжособистісні стосунки. Поняття конформізму, його сутність та види. Соціальна фасилітація та її психологічні причини. Соціальні лінощі. Деіндивідуалізація особистості в групі. Проблеми міжособистісних стосунків. Міжособистісна атракція. Природа та різновиди соціально-психологічних упереджень. Поняття про соціалізацію.

Тема 3.3 Агресія та конфлікти. Загальна психологічна характеристика агресії. Теорії агресії. Поняття альтруїзму. Поняття конфлікту в психології. Функції конфлікту. Причини виникнення конфліктів. Психологічна сутність соціально-психологічних конфліктів та їх класифікація. Динаміка конфлікту. Типові стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях. Засоби попередження конфліктних ситуацій.

РОЗДІЛ 4. ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

Тема 4.1 Увага. Поняття про увагу. Функції уваги. Фізіологічна основа уваги. Види уваги. Властивості уваги. Розвиток уваги у дітей. Основні критерії розвинутої уваги. Основні шляхи формування уваги.

Тема 4.2 Відчуття та сприймання. Поняття про відчуття. Фізіологічна основа відчуттів. Класифікація відчуттів. Основні властивості відчуттів. Загальні закономірності відчуттів. Поняття про сприймання. Значення сприймання в життєдіяльності людини. Фізіологічна основа сприймання. Загальні властивості та індивідуальні особливості сприймань. Класифікація і види сприймань. Візуальна, аудіальна, кінестетична, дискретна (дигітальна) репрезентативні системи сприйняття інформації. Особливості організації

навчання з врахуванням можливостей розвитку візуальної та дискретної репрезентативної системи під час вивчення географії та іноземної мови.

Тема 4.3 Пам'ять. Поняття про пам'ять. Теорії пам'яті в психології. Фізіологічна, фізична та біохімічна теорії пам'яті. Класифікація видів пам'яті.

Процеси пам'яті. Індивідуальні особливості і типи пам'яті.

Тема 4.4 Мислення. Поняття про мислення. Основні характеристики мислення. Взаємозв'язок мислення та мови. Фізіологічні основи мислення. Функції мислення. Логічні форми мислення. Функціонально-операційна сторона мислення. Розумові операції та їх психологічна характеристика. Види мислення. Психологічна характеристика видів мислення. Основні етапи формування мислення.

Тема 4.5 Уява. Поняття про уяву. Основні функції уяви. Фізіологічні основи уяви. Класифікація видів уяви. Аналітико-синтетичний характер засобів уяви. Індивідуальні особливості уяви людини. Загальне уявлення про творчість. Креативність.

РОЗДІЛ 5. ЕТАПИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ОНТОГЕНЕЗИ

Тема 5.1 Закономірності психічного розвитку та формування особистості. Питання про співвідношення біологічного і соціального впливу на психічний розвиток та формування особистості. Розвиток людини як процес оволодіння соціально-історичним досвідом. Основні закономірності психічного розвитку дитини. Проблема співвідношення процесу розвитку і навчання. Поняття вікового періоду. Критерії психічного розвитку. Вікова періодизація психічного розвитку дитини. Механізм зміни вікових періодів.

Тема 5.2 Психічний розвиток дитини від народження до школи. Період новонародженості. Соціальний та емоційний розвиток дитини першого року життя. Психологічні особливості розвитку дитини від 1 до 3 років. Розвиток предметної гри. Розумовий розвиток дитини. Передумови формування особистості. Криза 3-х років життя. Психологічна характеристика дошкільника. Провідна роль сюжетно-рольової гри в психічному розвитку дошкільника. Вплив гри на емоційну та вольову сферу. Розвиток пізнавальних процесів. Формування внутрішньої особистої самооцінки. Оволодіння соціальними нормами. Сутність та компоненти готовності дитини до навчання в школі.

Тема 5.3 Психологія молодшого школяра. Соціальна ситуація розвитку. Проблеми адаптації першокласників до навчання в школі. Навчальна діяльність як провідний вид діяльності. Центральні новоутворення свідомості в молодшому шкільному віці. Розумовий розвиток молодшого школяра. Соціальна життя молодшого школяра. Роль особистості вчителя у навчанні та вихованні молодшого школяра. Особливості розвитку самосвідомості. Статеві ідентифікація. Розвиток почуттів. Особливості волі. Формування соціальної активності молодшого школяра.

Тема 5.4 Психологія підлітка. Соціальна ситуація розвитку в підлітковому віці. Кризовий характер підліткового періоду. Засоби попередження та подолання кризових явищ. Характеристика психологічних особливостей особистісного розвитку підлітків. Формування світогляду підлітка, морального самосвідомості і прагнення до самовиховання і

самоосвіти. Пізнавальний розвиток підлітка. Шкільна неуспішність: причини невдач, шляхи підвищення ефективності навчання. Підліток в сучасній економічній ситуації. Передумови переходу до юнацького періоду.

Тема 5.5 Психологія ранньої юності. Юність як етап життєвого шляху людини. Соціальна ситуація розвитку у юнацтві. Роль суспільно-корисної праці (навчально-професійної діяльності) як провідної діяльності в юнацькому віці. Розвиток пізнавальних і професійних інтересів, вироблення ціннісних орієнтацій. Побудова життєвих планів і вибір професії. Передумови переходу до нового вікового періоду.

Політика навчальної дисципліни

Політику навчальної дисципліни визначає загальний підхід до організації навчального процесу, як сумісної діяльності викладача і студентів, що передбачає їх спільну залученість до процесу. Конкретні положення політики навчальної дисципліни необхідно представити у вигляді концептуально взаємопов'язаних позицій в сферах:

Дисциплінованості. Всі учасники навчального процесу відвідують аудиторні заняття і працюють над завданнями дистанційного навчання. Відвідування студентами аудиторних практичних занять є обов'язковим.

Пропусків занять і недотримання термінів звітності та контролю. У разі, якщо дані факти були викликані поважними причинами (підтвердженими документально), то студенти мають право виконати передбачені завдання і необхідні роботи в інші, узгоджені з викладачем терміни.

Використання на заняттях телефону або планшета. На практичних заняттях для мовного перекладу використання пристроїв мобільного зв'язку можливо. На лекціях і при всіх формах поточного та підсумкового контролю використання будь-яких засобів мобільного зв'язку категорично заборонено.

Академічній доброчесності. Неухильне дотримання усіма учасниками навчального процесу норм Кодексу академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (https://sspu.edu.ua/images/2019/manual/kodeks_akademichnoyi_dobrochesnosti_6c82c.pdf)

Академічна доброчесність

Взаємні зобов'язання учасників навчального процесу щодо академічної доброчесності полягають у наступному:

Студенти зобов'язані забезпечити повністю самостійне виконання всіх завдань і робіт і відмовитися від будь-яких дій, які можуть вплинути на об'єктивне оцінювання інших студентів.

Викладач зобов'язується забезпечувати повноту і справедливість усіх форм контролю, об'єктивність і неупередженість оцінювання. У разі встановлення факту плагіату студент отримує мінімальний бал. Якщо має місце надання однакових робіт декількома студентами всі вони отримують мінімальний бал незалежно від «першоджерела»

Система оцінювання та вимоги

Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала ЄКТС	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90 – 100 А	Студент виявляє особливі творчі здібності, самостійно розвиває власні обдарування і нахили, вміє самостійно здобувати знання. Студент вільно висловлює думки і відчуття, визначає програму особистої пізнавальної діяльності, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них; без допомоги викладача знаходить джерела інформації і використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях.
82 – 89 В	Студент виявляє початкові творчі здібності, самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх відповідно до цілей, поставлених викладачем
74 – 81 С	Студент вільно (самостійно) володіє вивченим обсягом матеріалу і застосовує його на практиці; вільно розв'язує задачі в стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.
64 – 73 D	Студент вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність, виправляти помилки і добирати аргументи на підтвердження певних думок під керівництвом викладача.
60 – 63 E	Студент може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити висновки.
35 – 59 FX	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного відтворення окремих фактів, здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, частково контролювати власні навчальні дії, наводити окремі власні приклади на підтвердження певних тверджень
1 – 34 F	Студент не володіє навчальним матеріалом

Розподіл балів, які нараховуються студентам

РОЗДІЛ 1		РОЗДІЛ 2				РОЗДІЛ 3			РОЗДІЛ 4					РОЗДІЛ 5					Разом	Сума	Підсумок
T 1.1	T 1.2	T 2.1	T 2.2	T 2.3	T 2.4	T 3.1	T 3.2	T 3.3	T 4.1	T 4.2	T 4.3	T 4.4	T 4.5	T 5.1	T 5.2	T 5.3	T 5.4	T 5.5			
Поточний контроль																			34	75	
1	1	2	2	2	4	2	2	2	1	1	3	1	2	1	1	2	2	2			
Контроль самостійної роботи																			41		
4	4	2	2	2	2	2	3	3	1	2	2	2	2	2	1	1	2	2			

Відповідно до «Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка», при оцінюванні результатів навчання з дисципліни «Психологія» можливо перезарахування балів (максимально 20 балів) за позанавчальну фахову активність студентів (сертифікована участь в конференціях, тренінгах, написання статей тощо).

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	
60 – 63	E	задовільно
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Ануфрієва Н. М. Соціальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Н. М. Ануфрієва, Т. М. Зелінська, Н. О. Єрмакова. – К. : Каравела, 2009. – 215 с.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів / за ред. О. В. Скрипченка. – К. : Каравела, 2007. – 399 с.
3. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В. П. Кутішенко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 125 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 271 с.
5. Москаленко В. В. Соціальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 687 с.

6. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. / Л.Е. Орбан-Лембрик – К.: Либідь, 2005. - 576 с.
7. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для самостійної роботи студентів / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К. : Академвидав, 2011. – 376 с.
8. Павелків Р. В. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 570 с.
9. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2010. – 351 с.
10. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М. В. Савчин , Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2009. – 359 с.
11. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
12. Трофімов Ю. Л. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук, М. І. Алексеева, Т. С. Кириленко. – К. : Либідь, 2008. - 560 с

Додаткові:

1. Акцентуації характеру. Хрестоматія / уклад. В. С. Грушко. – Тернопіль : Астон, 2008.– 350 с.
2. Айсмонтас Б. Б. Общая психология: Схемы и тесты / Б. Б. Айсмонтас – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 288 с.
3. Бедлінський О. І. Психологічні особливості організації провідної діяльності підлітків : навч. посіб. / О. І. Бедлінський, В. О. Бедлінський. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – 136 с.
4. Боришевський М. Й. Дорога до себе : Від основ суб'єктності до вершин духовності / М. Й. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 413 с. .
5. Варій М. Й. Психологія особистості : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М. Й. Варій ; МОН України, Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 591с.
6. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / О. Г. Видра. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 111 с.
7. Волянська О. В. Соціальна психологія : навч. посібник / О. В. Волянська, А. М. Ніколаєвська. – К. : Знання, 2008. – 275 с.
8. Гамезо М. В. Атлас по психологи / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Педагогическое общество России, 2004. – 276 с.
9. Данилюк І. В. Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір / І. В. Данилюк. – К.: Самміт-Книга, 2010.– 431с.
10. Долинська Л. В. Психологія конфлікту: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Л. В. Долинська, Л. П. Матяш-Заяц. – К. : Каравела, 2010. – 303 с.
11. Життєві домагання особистості / за ред. Ю. П. Мирончик. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 452с.
12. Ильин Е. П. Психология для педагогов / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2012. – 640 с.
13. Ільїна Н. М. Загальна психологія в екзаменаційних питаннях і відповідях: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Н. М. Ільїна. – Суми : Університетська книга, 2009. – 238 с.

14. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Т. С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 254с. : іл.
15. Поліщук В. М. Криза 17 років як перехідний період від підліткового та юнацького віку (дівчата) / В. М. Поліщук // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 11. – С. 16-20.
16. Поліщук В. М. Кризи 13 років: феноменологія, проблеми : Монографія. / В. М. Поліщук. – Суми: Університетська книга, 2006. – 187 с.
17. Психологія сім'ї: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / за заг. ред. В.М.Поліщука. – Суми : Університетська книга, 2009. – 281 с.
18. Райс Ф. Психологія подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс, К. Долджин. – СПб. : Питер, 2011. – 816 с.